

Megjelenik minden hónap 10-ikén, legalább is 3½ nagy nyolczadrét ívnyi tartalommal; időnkéntszövegközi ábrákkal illusztrálva.

# TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖZLÖNY. HAVI FOLYÓIRAT

KÖZÉRDEKŰ ISMERETEK TERJESZTÉSÉRE.

E folyóiratot a társulat tagjai az évdíj fejében kapják; nem tagok részére a Pótfüzetekkel együtt előfizetési ára 6 frt.

XXXI. KÖTET.

1899. OKTÓBER

362. FÜZET.

## Egy tippantás.

Ez akkor volt, a mikor a Berlinben tartott nemzetközi tudóvsz-kongresszuson Magyarországról azt a szörnyű tényt közölték, hogy az a könyörtelen betegség nálunk szedi a legtöbb áldozatot.

Kevés idő alatt sokat kellett végezmem. Ezt én vágató kutatásnak nevezem. Levél helyett száguld a telegramm, a fölkért főispán, alispán pedig telefon útján készíti el utamnak minden föltételét.

Elmentem a budapesti központba, hogy föladjam a telegrammot; de olyankor értem oda, mikor a börze galoppinjei ostrom alá veszik az összes nyilásokat; minthogy pedig a feladás sorrendje tiszta demokrata dolog, vártam — és figyeltem.

A lejtős iróalkotmányokon ott vannak azok a kurta czeruzák, jól odamadzagolva. Az egyik alkotmányt egy lengyel zsidó ember foglalta el. Görényprémes süveg, atlasz kaftán, fehér harisnya és csattos cipő; — de mindkét szájjuga »zablás«. Mint élesszemű süket ember keze-mozgásából látom, hogy a »spiritus« szót irta le és ekkor a szájához viszi a czeruzát, épen a zablás helyre illeszti hegyét és kalkulál, hogy mit is írjon még hozzá?

Ez bizony szeget ütött a fejembe; különösen pedig megkapott az, hogy a mint az az üzletember letette a czeruzát és a demokrata sorba állott, egy ifjú hölgy érkezett, ugyanahhoz az alkotmányhoz állott és kezébe vette ugyanazt a czeruzát; de még mielőtt hogy megnedvesítés végett a szájához vihette volna, odaléptem, figyelmeztetem . . . . .

Végre reám került a sor. Olyan hivatalnokhoz jutottam, kivel együtt őszülök. Czeruzája csakúgy röpül. Egyszerre látom, hogy irás közben nem a szájában nedvesíti meg az írószerszám hegyét, hanem *beletippant* abba a kerek edénybe, a melyben a bélyegek megnedvesítésére szolgáló spongya van.

Ez az a *tippantás*, a mely az élet lüktető forgalmának egész sorozatait szabadította fel lelkemben. Tehát lássuk!

Azt mondják legjobb higienikusaink, hogy a tudóvszt a betegektől eredő nyál terjeszti, mely fölszáradva, alkotó részeit finom por alakjában

mintegy szárnyra bocsátja. A hatóság tehát megtiltja a köpést — teszem a közuti pályák kocsijaiban, abban a szent hitben, hogy ez a vést megapasztja; sőt mintha már azt is olvastam volna, hogy »megapasztotta«. No de intézkedés — és megtörtént.

A kocsiban tehát nem szabad köpni; de a mint az egykori lóvonatú, ma már villámos vonalán járunk-kelünk, láthatjuk, hogy a kocsivezető kinyitja a jegytékát, egy jót nyalint mutató, legtöbbször középső ujján is, hogy a felső jegyet leseperhesse; — leszakítja, azon nedvesen átnyújtja és van szerencsénk ezt a silány papirost ujjaink között szárítgatni a Ludoviceumtól akár Ó-Budáig.

Pedig láttam én már a személyzet között olyat is, a ki a tüdővész minden jegyét magán viselte! Arról nem is szólok, hogy azok a nedves jegyek bizony undorítók.

A ki azután a szegényebb soron lakik, maga szerzi be az élet szükségseit, az a nyalintások egész sorozatait figyelheti meg.

A hentes jót nyalint az ujján, hogy lekaphassa a papiros lapot, a melybe a zsirt, a kolbászfélét begöngyöli; a pékkisasszony, a vásárcsarnok hölgyei, a fűszeres, a cukrászkiasszony, sőt még a gyógyszerész is, mind a hányan vannak, nyalintással könnyítenek a dolgon. Már pedig nem lehet mondani, hogy mind egészséges mint a makk — ha már a dolog kissé undorító voltát számba se vennők, teszem azt valami kifogástalan cukrászkiasszony kedvéért.

Annak a központi telegráf-tisztnek a tippantása tisztán és világosan jelöli ki az intézkedést, a mely okvetetlenül szükséges: kötelezővé kell tenni azt a kerek kis edényt azzal a spongya darabkával, mely még a kocsivezető tarisznyájának a szíjára is odaerősíthető, ha már az a tisztelt részvénytársaság ragaszkodik azokhoz az összetapadó jegyekhez.

Ez volna a nyálazásból kifejtett első sorozat, mely bizonyosan nagyobb figyelmet érdemel, mint a közuti kocsikban való köpködés, mely a jobbmódú közönséget fenyegeti, holott a nyalintás a szatócstól s a kapu alatti kofától a gyógyszertárig terjed és mindent fenyeget.

De van egy másik sorozat is, a mely azonban külön bevezetést kíván.

Legképzettebb higienikusaink egyike, Dr. Farkas Jenő, ki gerincbajban hónapok óta hanyatfekve, magával a halállal, egészen közvetlenül ezzel, akasztotta össze tudása fegyverét, sokat járt-kelt a külföldön és Magyarországon is, sok a közegészségügybe vágó cikket irt, tele éleselműséggel és emberszeretettel; ő elbeszélte nekem, hogy a nyugot nagy városaiban mily óriási összegekkel sajtájtják ki és rombolják le azokat a régi házakat, hogy a velők összeépítettek a levegő átjárhassa, hogy ezek tehát igazán szellőztethetők legyenek és hogy úgy, a mint ez a művelet halad, javul az illető városok közegészsége is.

Bezzeg a mi drága székes fővárosunk! Legújabb épületei között sincsen bár egy is, a mely angol értelemben igazán szellőztethető volna!

A házak háttal, oldallal összeragadva épülnek; a szűk középső udvar voltaképen tágas, a világosságfogó udvar — igazi lucus a non lucendo — pedig szűk kürtő, a melynek levegő oszlopát tövig semmi sem mozgatja meg. Három, újabban négy emelet őrzi a levegő oszlop mozdulatlanságát.

Azt mondja a multkor egy — no, nem mondom meg se nevét, se hivatását — hogy »hiszen ez a jó, legalább nem hozogat be a szél holmi baczillust«.

Hagyjuk számon kívül a szellőztetés általános higienikus szükségességét és maradjunk csak a nyálnál, mint a tüdővész terjesztő médiu-mánál; ne tévesszük szemünk elől.

Nap nap után, de a hétnek különösen egy bizonyos napján már hajnalban megdübörög a ház zárt udvara; tompa ütések zaja riasztja fel az alvókat. A kisebb zaj a mindennapi, a nagy zaj az időszaki szőnyegporolástól ered. A cselédség vitézkötés formájú nádporolókkal valóságos döngetést, cséplést végez s az a zárt udvar, majd a lakás hamar megtelik a legfinomabb felszálló porral. És micsoda rongyok kerülnek szőnyeg czímen porolás alá! Telekőpve, bepiszkítva; beteg ember ágya mellől; oly lakásokból, a melyek tíz éve, hogy utoljára kaptak falfestést, melyeknek padlója valamikor festve volt s ezen a czímen sohasem kerül felmosás alá!

Mert hát tetszik tudni, ma már a házmester »házfelügyelő«, illik, hogy szőnyeg borítsa »lakosztályát«; szabóék, suszterék, kőművesék stb. stb. csak nem engedhetnek, tehát szőnyegeznek.

És azután a szobadisz, a mely ezekben a különben oly tiszteletre-méltó és hasznos társadalmi rétegekben felkapott! A »Makart-csokor« porfogó nádbojtokból, füvek kalászából, rikító papirosvirágból összealkotva; ha nagynéha kirázzák, külön legfinomabb porfelhő tölti meg a zárt udvart s az a por is onnan került ezekre a csokrokra, a hova a nyál a nehézkedés törvénye szerint esik: a szoba földjéről.

Hiszen ezek a poroló műveletek ezerszeresen felszaporítják azt a millió véletlent, a mely a fertőző tenyészetet odajuttatja, a hol árthat, a hol ölhet.

A statisztika kérlelhetetlenül bizonyítja, hogy különösen a szegényebb társadalmi elemek esnek a tüdővésznek áldozatul. A székes fővárost külön véve, ki csodálkozzék ezen? A szegénység rétege nem lakik itt úgy, mint más nagy városokban, a házak födele alatt levő szellős és száraz, hozzá világos manzárdokban, a melyek tehát fekvésöknél fogva egyesítik a jó közegészségügy törvényszerű föltételeit, hanem nálunk a túlnyomó nagy rész nedves, dohos, sötét, sohasem szellőztethető pinczelakásokban szenved és hervad, tehát ott, a hova a szőnyeg és az utcza fertőzött pora

leszáll, a honnan el sem távolítható; különösen legfinomabb, mondhatni, főlc az, a melyben a fertőző anyag úgyszólván fölvételre készen van.

Mert hát nálunk a szellős manzárd helyett a czifra, bolondnál bolondabb »kupola« járja; hozzá oly silányul fából tákolva, hogy tűzvészkor föllobbanásra kiválóan alkalmas, megrakott máglyát alkot.

Még ma is szemem előtt áll az a kedves kép, a mely a milánói székesegyház tetőzetéről élvezhető: az utcák mintegy a mélységbe sülyedtek, de a háztetők a magasban eleven utcákat alkotnak; a tisztaságtól és virágtól vidám manzárd-ablakok soraira esik tekintetünk. Persze, hogy bizonyos elemek bizonyos okokból ellene vannak annak, hogy a házban »mindenféle nép« járjon keljen a lépcsőkön föl s alá. Ezek nem veszik tekintetbe azt a nagy, nevelő hatást, a mely az alsóbb rétegeknek a felsőbbekkel való érintkezésében rejlik és különösen a tisztaságban leli kifejezését.

Ott, a hol az érintkezés megvan, el sem képzelhető az a lépcső, tornác, udvar, sőt az utca sem, a mely reggelre kelve tele van a köpéstől stb. eredő rútságokkal. A ki a fővárost a kora reggeli órákban is ismeri, tudhatja, mire és mikre czélozok. Azt a nevelő hatást keresni és előmozdítani a civilizációnak nagy, előkelő és — hasznos feladata.

Hol állunk mi ettől a felfogástól!? Nyakig vagyunk mindenben, a mi előmozdítja a fertőzés veszedelmét — itt és a vidéken, mely hihetetlenül majmoló. Mindenütt a szőnyeg, a földön elterülő végű »függöny«, oly ostobán alkalmazva, hogy elfogja az emberi lét egyik életető elemét, a világosságot. Az úgynevezett »modern berendezésű« szobában csak botorkálva szoronghatunk a porfogó heverő-alkalmatosságok, borzas láb-párnák stb. között. A falon felszögezve a japán legyező, alatta lábas-kosárban izléstelen, bolondos »makárt«, a melyben a papiros pipacs az aszott pálmalevéllal ölelkezik; merő porgyűjtő!

Mind, de mind fertőző finom por rakodó tára! Bezzeg öreganyáink másképen fogták meg a dolognak a velejét — a szegényebb soron és az uraságén is! Hetenként járta a padló fölmosása; hónaponként a forró lúggal való fölsurolás. A nyári sátoros ünnepek közeledtével az udvarra került az egész butorzat; jött a kőműves vagy meszelőasszony s az egész ház frissoltású mésszel meszeltetett ki. Ez mind tisztaság czímén történt; az is volt; de bizonyos, hogy kitűnően korlátozta a fertőzésnek oly nemeit is, a melyek épen csak tisztasággal korlátozhatók. A tüdővész pedig ezek közé tartozik, mert a fertőzés közvetítője a felszáradt köpet alkotó része. De sőt még a mindennapi söprést is a porozás elkerülésére való tekintettel üzettkék öreganyáink: vízzel vagy nedves fűrészporról locsoltatták föl a padlót. Ma a száraz feltörlés járja, a törlőbe került por pedig arra való, hogy az ablakon át a járókelők fejére szórassék. Igaz, hogy csak délelőtti 10 óráig, mintha a fertőzés csak 10 óra 1 másodperczkor kezdődne!

Nem mondhatom, hogy kimerítettem a sort, a mely abból a tippantásból önként fejlődik ki; ez nem is lehetett szándékom, mert ilyen esetben áll az, hogy többet mond az, a ki kevesebbet markol. A fertőzés csodálatos utait sem áttekinteni, sem élesen megkülönböztetni, vagy jellemezni nem lehet. De megszolgáljuk a közt, ha valamely élesen jellemezhető kategóriát, a minőhöz az a tippantás juttatott, megvilágítunk s a figyelmet reátereljük, különösen akkor, mikor a művelt külföld előtt mintegy pellengérré kerültünk.

Liebig szálló igéje, mely szerint a művelődés fokát az elfogyasztott szappan mennyisége fejezi ki, mai felfogásunk szerint már nem eléggé mélyen járó, mert épen csak az emberi testre, a ruházat egy részére vonatkozott; holott ma már a »köztisztaság« áll első sorban, ennek pedig oly foka és minősége, a mely az embert és környezetét közvetlenül érinti, az eljárásban pedig erélyes, gyökeres.

Ha arra a rettentő számra gondolunk, mely a tüdővészben elhaltakat mondja évről évre és reáesik tekintetünk arra a mozgalomra, melyet a legnemesebb szívek élesztenek, hogy a szegénység számára tüdővészszanatóriumot teremtsenek — 400-ra akkor, a mikor a halál kaszája ezernyi ezreket dönt az enyészetbe — önkéntelenül is felötlik, hogy a védelem súlypontja, igaz, a gyógyításra is, de legfőképen mégis csak az okok elhárítására tartozik — —. A mint az a tippantás bizonyítja, azok az okok úton útfélen felkinálkoznak, szembeszökők, sokja rossz szokás és semmi más.

Meg kell pedig gondolnunk, hogy az, a mi járvány, emberéletben nagy kárt okozhat, mint a kolera; irthat százezer embert; de időszakos, muló; holott a tüdővész évről évre szünet nélkül irt és pusztít, tehát gonoszabb a koleránál is.

Juttatott pedig a tüdővész pellengérré egy nemzetet, melynek nincs nélkülözhető embere; de egyetlen egy sem!

HERMAN OTTÓ.